

Adatok Györök György és Györök Leó életéhez

Dékány András egyik ifjúsági regényében megemlékezik néhány sorban Györök Leóról, a Párizsi Kommün hős magyar harcosáról, akinek saját tervezésű kis vitorlását még 1914 táján a tengerparton látta.¹ Ez a pár sor irányította figyelmünket Györök Leó személyére. Érdeklődésünk során elsősorban a Balatoni Múzeum adattárát néztük át e tárgyra vonatkozó adatok miatt. Itt csupán fiának, Györök L. Tivadarnak egyetlen levelét találtuk,² amely értékes útmutatásokat nyújtott további munkánkhoz. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy Györök Leó életének teljes összeállításához szélesebbkörű, főleg külföldi kutatómunka lenne szükséges, amire természetesen lehetőségünk most nincs. Ilyen viszonyok között is indokoltnak látjuk gyűjtött anyagunk közreadását és a korabeli adatok revízióját, hiszen egy csaknem elfelejtett és a szakirodalomban alig méltatott egyéniségre hívhatjuk fel a figyelmet, akinek élettörténetét esetleg a továbbiakban is módunk lesz kiegészíteni.

Egy ember életének és működésének ismertetése nem lehet teljes a kor, a szülőföld és a szülői ház jellemzése nélkül, amelyeknek mindennapos jelenségei erősen befolyásolják későbbi tevékenységét. Így jutottunk el Györök Leó édesapja, Györök György személyéhez, akinek munkássága Veszprém megyével és Keszthellyel is szoros kapcsolatban van. Ez a tény indokoltá tette, hogy az ő munkásságát is behatóbb vizsgálat tárgyává tegyük. Úgy érezzük, hogy a vele kapcsolatban összegyűjtött adatok rendszerezése nemcsak a magyar szabadságharc katonáját világítja meg, hanem fiának, a Párizsi Kommün hősének, Györök Leó életpályájának kibontakozását is.³ Ismertetésünket az apa, Györök György tevékenységével kívánjuk kezdeni.

Györök György

Az alsó-eőri Györök család Györök L. Tivadar elbeszélése szerint burgenlandi, köznemesi eredetű. Valószínűleg a XVIII. század folyamán költöztek Párára. Özv. Györök L. Tivadarné ajándékaként

kézíratos családfájuk került múzeumunkba. A hátlap felirata és a családfa kézírása azonos. A hátlapon olvasható feljegyzés szerint 1902 szeptember 16-án Györök L. Tivadar Komáromban másolta azt, nagyapja Györök György kéziratáról. A családfán mindenütt a családnév régies „Györög” alakját találjuk. Kivételt csak a másoló vezetőkéneve képez. Azonban tény, hogy 1847-ben, Györök Leó születésekor az apa és a fia vezetőkéneve már „Györök”-ként került a születési anyakönyvbe.

Györök György már a Veszprém megyei Pápán született 1815 április 25-én.⁴ Gyermekkoráról és korai ifjúságáról nem tudunk semmit. Györök L. Tivadar atyja elbeszélése nyomán nagyapja pályakezdetéről a fentebb már említett levélben a következőket írja: „nagyon változatos volt az élete; volt ő premontrei tanár Kassán”, de a rendből kilépett. Később pedig „bérülő Pakson — de megbukott.”

Novákovic Juliannával kötött házasságból született gyermekei közül egyedül Györök Leó nőtt fel. A házasság nyugodt légköre jó hatással volt a nyughatatlan és lázadó természetű Györök Györgyre. Felesége később bújdosására is elkísérte s a bújdosás közben, otthonától távol halt meg.

Györök György következetes polgári demokrata és hű magyar hazafi volt. A Magyarországot fojtogató feudális viszonyokba nem tudott beletörődni. Mint későbbi munkássága bizonyítja, közvetlen feladatának a nemzeti függetlenség kivívását és a polgárosodást tekintette. 33 éves korában az 1848-as magyar szabadságharcban aktívan részt vett. Még 1848-ban a tisztújítás alkalmával a város ügyészévé választották. Szinnyi József munkájában arról is megemlékezik, hogy Györök György a pápai honvédszászlóalj hadbírájaként működött. Unokája levélben mindkét tisztségéről tudósít bennünket. Ugyanitt olvashatjuk még azt is, hogy „hadbíró korában sok osztrák érzelmű tisztet elítélt.” Így természetesnek tűnik, hogy a „Bach korszakban bújdosnia kellett.”

Pápa város tanácsjegyzőkönyve a szabadságharc alatti munkásságáról nem tesz említést. Csupán az 1849 május 16-i 94/487. számú bejegyzés foglalkozik

Győrök Györggyel, s látszólag elmarasztalja őt.⁵ „Villax Antal polgármester úr hivatalosan bejelentette, hogy Győrök György úr e városnak a tavali tisztújítás alkalmával választott ügyésze szemelől eresztve azon kötelességet, minélfogva a város ügyeinek vitelében ő is közre munkálni tartoznék, a keze alá adott ügyészi hivatalnak, részint szünteleni utazásai miatt részint, ha hon van is, annak érintetlenül hagyása által, daczára a sokszoros felszólításnak, bírói megintéseknek, sőt fizetése letiltásával tett fenyegetésnek eleget nem tévén, mitán a naponta szaporodó foglalatosságok igénybe veszik, hogy e hivatal olly kezekbe adassék, mellyek azt hatás körében betölteni képesek, kívánná, ha Győrök György úr hivatali kötelességei alul feloldoztatnék s helyébe ifj. Osváld Dániel aljegyző úr, ki mint mellette alkalmazott, az ügyészi hivatal teendőit főbíró úr közremunkálásával eddigelé is vitte, leendő tisztújításig ügyésznek elválasztatnék, melly előterjesztés a közönség által is igaznak találtatván s általa az ajánlás is elfogadtatván, nevezett Győrök György eddigi városi ügyész úr hivatalától felmentetik s helyébe ifj. Osváld Dániel aljegyző úr, az ügyészi fizetésnek és járulékinak húzása mellett helyettes városi ügyésznek kineveztetik.”

A fenti tanácsjegyzőkönyvi bejegyzés értékelésekor szükséges figyelembe vennünk, hogy az időtájt a Dunántúl osztrák kézre került már, s Windischgrätz első feladatának nem a területszerzést tartotta. Ez intervallumban ugyanis a hátszázogat biztosította. Ezért a már elfoglalt területeken „a vidék lefegyverzésével, osztrák szellemű, új hivatalnokok kinevezésével stb. tölté idejét.”⁶

A fentiekből következik, hogy még a Kossuth-párti Pápa város tanácsa sem alkalmazhatta a diszkriminált Győrök Györgyöt. Hogy további üldözését megkerüljék, olyan indokot igyekeztek okként feltüntetni, amely más vidéken működését lehetővé tette. A „szünteleni utazásai” kifejezés vagy hadbírói tevékenységét, vagy a bújdosását takarja; „a naponta szaporodó foglalatosságok” pedig valószínűleg a költözés úti előkészületeit jelenti. Villax polgármester minden bizonnyal ez ügyet a legteljesebb jóakarattal kezelte, különben Győrök György osztrák kézre került volna.

Ennek ellenére hosszú ideig bújdosott Somogy megyében. Eközben „még Somogy-Atádon is megfordult, a hol jegyzőséget is vállalt s a hol felesége (öreganyám) meg is halt” — írja levelében unokája. Novák Vilmos levele szerint⁷ Győrök Györgyné (született Novákovic Mária) „Tisztartó nő” 28 éves

korában 1851 május 17-én hunyt el. A család ekkor Nagyatádon lakott. A következő adat újabb tragédiát jelez: 5 hónapos fiúk, Győrök Lajos 1851 június 29-én meghalt. Győrök György ekkor már Nagyatádtól 5 km-re fekvő Kivadár nevű faluban ügyvédeskedett. Nem sokkal utóbb pedig Győrök Lajos ikertestvérének, Győrök Anna Gizella 7 hónapos gyermeknek 1851 szeptember 10-én bekövetkezett halálát jegyezték fel. A menekülést követő hármast tragédia szörnyű hatással volt Győrök Györgyre s egész életére rányomta bélyegét. De a Bach-korszak idején nem mozdulhatott e helyről s tovább kénytelen ügyvédeskedni. Erre enged következtetni két könyve is, amelyeket a községi bírák számára írt s adott ki Pesten 1853-ban és 1854-ben.⁸

A szabadságharc bukása anyagilag is nagyon súlyosan érintette. Vagyonát és értékeit már korábban Kossuth-bankókra váltotta. Ezek nemcsak értéktelenedtek, hanem rejtgetőit szigorúan büntették. Így 1849 augusztus 1-én már Győrök-féle „csődtömeg”-ről beszél a városi tanácsjegyzőkönyv.⁹ Ekkor már bújdosott a pápai zászlóalj hadbírája.

Az 1850-es évek második felében a Bach-tisztviselők túlkapásait már a császárhű osztrákok is elítélték, s az elnyomás némileg enyhült. Ilyen előzmények után találkozunk ismét Győrök György nevével a Veszprém megyei Devecserben. 1859-ben jelent meg „A devecseri 1857/58. évi Színműkedvelők Emlénykönyve”, amelynek egy példányát a budapesti Széchenyi Könyvtárnak ajánlotta fel 1862 július 1-én.¹⁰ Az Emlénykönyv „Gotthard Rózsa Kisasszony Ő Nagyságának a szent ügyek s szép Művészetek Lelkes Pártfogónéjának tisztelettel ajánlati” szerző által.” A könyvet szerkesztette „Győrök György kerületi jegyző.”

A könyvecskében a szerkesztő előadja, hogy a színműkedvelők köre hogyan jött létre.¹¹ 1857-ben három faluban, Borszörcsökön, Közép-Iszkázon és Kertán nagy tűzvész volt. Lakóinak felkarolására alakult 1857-ben a színműjátszók köre. Azonban később sem oszlott fel e lelkes társaság, hanem szükséges és kevés anyagi alappal rendelkező intézmények alaptőkájének gyarapítására fordították tiszta jövedelmüket. Így pénzt adtak a „devecseri járásbeli kórodá”-nak és a „pesti nemzeti Színház nyugdíjintézet” alaptőkájének” is.

A színműkedvelők körének gondolata is valószínűleg tőle származott, de az bizonyos, hogy Győrök György szervezte meg. Természetesen az első nehézség a szereplők összegyűjtése volt. Erre utal, amikor a színészettel, színjátszással kapcsolatban a kispol-

1. kép. Györök György
1867–72 között készült
fényképe

Abb. 1. Photographie
Georg Györöks
von cca 1867–72.

gári előítéletekkel szállt szembe.¹² De nem állt elég és aktuális színdarab rendelkezésére. Ezért színdarabokat is írt. Az Emlénykönyvben két egyfelvonásos vígjátéka is szerepel. Energiájának nagy részét azonban főleg a színdarabok betanítása és rendezése kötötte le. A nagyműveltségű, lobogó lelkesedésű jegyzőnek azonban ez sem okozott különösebb nehézséget.

Korának és a város igényeinek megfelelően népszínműveket, vígjátékokat tűzött műsorra. Györök jól számított, a siker, a hatás már az első, önmaga írt darab után óriási volt. A jelentkezők közül most már válogathatott s így olyan darabokat is színre hozhattak, amelyben női szereplő is játszott. Az átütő sikert természetesen nemcsak a szöveggönyv és a darabok aktualitása okozta. Elismerést aratott a jó rendezés és a műkedvelők szereplése, akik a város közismert tagjai voltak. Györök Györgyöt kétszeres elismerés illeti, mert nemcsak az egész körnek lelke volt, hanem az összes, mások által el nem vállalt hálátlan szerepeket ő játszotta. Volt ő báró Felleghi Hector, Riba az oláh cigány, Mogori a tisztartó stb.

Az előadások szüneteiben verseket is szavaltak. Györök György részéről nagy bátorságra vall, hogy olyan helyen, ahol szabadságharcos múltját jól ismerték és ahol hivatali tisztséget viselt azon időben, Vörösmarty Mihály: Toldy Csepelyben, és Petőfi: Ha című versét szavalta.¹³ Ilyen műsorpolitika mellett könnyen elképzelhető, hogy e vállalkozás az anyagi és az erkölcsi sikert egyaránt meghozta.¹⁴

Györök György az Emlénykönyvében több költeményt és „A devecseri régi vár rövid ismertetése”-t is közölte. Figyelme arra is kiterjedt, hogy névtelenül megemlékezzék Lendvai Márton híres magyar színész haláláról. A devecseri várról szóló ismertetéséhez még egy sajátkezü fametszetet is készített. A devecseri Emlénykönyvvel kapcsolatos munkájának értékelésekor tisztelettel kell adóznunk töretlen energiájáért, sokoldalú tudásáért, becsületes munkájáért. Teljesítménye korában nem mindennapos jelenség.

Nem tudjuk még, hogy miért, milyen körülmények miatt hagyta el a közigazgatási pályát. De tény, hogy devecseri állásától csakhamar megvált, hogy Balatonfüreden új, szabadabb munkába kezdjen. Itt 1861 június 15-én jelent meg a „Balaton-Füredi Napló” című hetilap első példánya. „Felelős szerkesztő és kiadó-tulajdonos TIHANYI VISZHANG” volt. Hogy ez álnév alatt ki rejtőzött, arra a II. évfolyam június 26-i száma ad választ, mely szerint a lapot Györök György szerkesztette. Az újságot először Müller Emil nyomdájában nyomták Balatonfüreden a „Dorottya utca 12-ik szám” alatt. Később a lapot, valószínűleg anyagi okok miatt, Szombathelyen nyomták. A „Mutatványlap”-ot követő július 2-i szám után a hetilap zavartalanul működött az egész furdőidényben. Így szeptember 30-ig összesen 17 szám jelent meg.

A II. évfolyam 1862 június 26-án indult meg. Az első szám előfizetési felhívása szerint „itt helyben Füreden nyomdát állítottunk fel” — írja a szerkesztő. A nyomda tulajdonosa, felelős szerkesztője és kiadója Györök (sic) György volt ettől kezdve. Ez az évfolyam is csak a furdőidény alatt működött, június 26-tól szeptember 29-ig. Az évfolyam összesen 19 számot tartalmazott.

A Balaton-Füredi Napló III. évfolyamában 1863

június 14-e és augusztus 21-e közötti időben összesen 21 számot adtak ki. Ekkor már hetenként két számot kíséreltek meg nyomni. Azonban a kedvezőtlen időjárás a fürdővendégek számát meggyérítette és az évaot megrövidítette. A szerkesztő az évfolyam utolsó számában a következőket írta: „Az idei fürdőközönség korán szétoszolván s lapunk hetenként kétszeri megjelenésének helyi érdekessége nagy részben megszűnván, e f. szept. hóban a lap csak 9-én, 18-án és 27-én fog megjelenni.” Az ígért három szám azonban valószínűleg már nem látott napvilágot.

Az érdeklődés megesappanása Győröket költözködésre kényszerítette. A Balaton-Füredi Napló idézett utolsó számában még a következők állnak: „a nyomdának a téli állomásra leendő átszállítása s egyéb előkészületi foglalkozások, utazások felettébb elfoglalnak bennünket, a háramlandó rövidséget azonban a téli folyamból teljes készséggel, s kötelességünk teljes érzetében ki fogjuk pótolni.”

A fenti idézetből világosan kiderül, hogy télen egy másik városban óhajtott újságot szerkeszteni, hogy a nyár kezdetén a téli állomásra újra visszatérjen Balatonfüredre. E téli állomás Sopron volt.

Három havi hallgatás után Győrök soproni nyomdájának új termékével jelentkezett. A hetilap címe „Magyar Felföld”. E folyóirat egyetlen „Mutatványszám”-a ismeretes 1863 november 17-i dátummal. A felelős szerkesztő, tulajdonos és kiadó Győrök György. A szerkesztőség irodája a Széchenyi tér volt „Horváth-ház 209 szám” alatt.

Az új újság fejléce alatt a következő olvasható: „Társadalmi, szépirodalmi, vegyes tartalmú, élczes és képes hetilap.” Az immáron tapasztalt szerkesztő változatos és jól szerkesztett újságot igyekezett az olvasók kezébe adni. Az előfizetési felhívás szerint folyóiratában a következő rovatokat kívánta megnyitni: Szépirodalmi csarnok, Tárca, Soproni hírharang, Vidéki tudósítások, Világtükör; Ipar, gazdaság és kereskedelem; Irodalom és művészet, Vidéki és fővárosi levelezések, Színházi tudósítások, színbírálatok és színműtár. Ez utóbbiban minden hónapban egy színdarabot kívánt leközzölni, folytatásos formában, teljes szöveggel. Sajnos azonban úgy látszik, mindez csak terv maradt. Hírlapját feltehetően közönnyel fogadták.

Közben valószínűleg anyagi gondjai voltak. A „Szerkesztői nyílt posta” legalábbis erre enged következtetni: „Azon t. cz. volt olvasóink, kik a B.Füredi Naplót ez évi fürdőidény folyamata alatt kapták és még a fizetéssel hátrálékban vannak, tiszte-

lettel kéretnek, hogy a vett előfizetési ívben mi hamarabb szíveskedjenek hátrálékaikat beküldeni jelen szerkesztőségünkhez.”

Életének újabb két és fél éves szakáról nem tudunk számot adni. Talán addig Sopronban működött nyomdája? Adott ki az idő alatt újságot? Válaszolni a kérdésre nem tudunk. Tény azonban, hogy új munkaterületet keresve, 1866-ban választása az újra fejlődésnek induló Keszthelyre esett és április havában oda is költözött.

A Festetics György tevékenysége folytán gazdaságilag és kulturálisan egyaránt fellendülő Keszthely városban a múlt század legelején nem volt nyomda. Pedig ebben az időben már számos, Festetics György által alapított iskola működött itt az alapfokú iskolákon kívül.¹⁵ A Helikon-ünnepségek rendezése és kiadványai szintén nyomdát igényeltek. Ezt úgy látják, hogy Perger János Ferenc soproni, majd szombathelyi nyomdász-mester és tulajdonos is felismerte, mert 1816 november 14-én kelt kérelmében Festetics Györgynek azt írja, „hogy házáat a typographiájának által engedni méltóztasson.” A válasz kedvező lehetett s így Perger részéről történő időhúzás után 1817 július 7-én a nyomdát hivatalosan is megnyitották.¹⁶ A nyomda Festetics György támogatásával és az ő védelme alatt nyugodtan dolgozott és gyarapodott. Azonban az uradalom örököse, Festetics László, atyja halála után a gyors fejlődést nem támogatta. Az iskolák bizonyos mértékben hanyatlásnak indultak és a Helikoni-ünnepségek rendezését is beszüntették. A nyomda biztos jövedelmének jelentékeny részét így elvesztette. Ehhez valószínűleg még az is hozzájárult, hogy Perger pontatlanságát és kötekedő természetét az új örökös nem nézte jó szemmel. Perger ezért Keszthelyről elköltözik, ami egyúttal nyomdájának hanyatlását is okozta. 1823-ból már zalaegerszegi nyomdájának terméke ismeretes, amiben a Festetics György által kifizetett és Bécsből rendelt betűket használta.¹⁷

Az 1848-as szabadságharc alkalmával a Festetics György által alapított Georgicon hallgatói honvédek soroztatták magukat. Így a szabadságharc bukása után Ferenc József az intézetet bezáratta, amely különben is az osztrák elképzelésekkel szöges ellenétben létesült. Ez az idő volt az egyszer már fellendülésnek induló Keszthely életében a legnehezebb szakasz. 1859-ben a Bach-kormány bukása után már némi élet jelei mutatkoztak a Balaton partján is.

1861-ben megnyílt a Déli vasút, amely mentén Keszthelynek is volt vasútállomása (a mai balaton-szentgyörgyi állomás). A balatoni fürdőéletet ettől

az időtől kezdve számíthatjuk. A hévízi gyógyfürdőt is könnyebben lehetett most már megközelíteni. A fürdőélet lassan kezdte átalakítani a környék gazdasági életét, ami a kulturális élet fejlődését vonta maga után. Keszthely viszonylatában döntő jelentőségű a vasút megindításán kívül a Georgicon kapuinak újra megnyitása volt, amit 1866-ban az osztrák császár engedélyezett.

A Keszthelyre települő Györök nyomda tehát a fejlődni kezdő iskola és fürdő mezővárosba költözött. Itt adta ki a „Balaton” című hetilapot. E folyóiratot Sági János emelte ki a feledés homályából,¹⁸ mint Keszthely első újságját. Az első mutatószám 1866 június 3-i keltezésű. Györök György felelős szerkesztő és kiadó mellett már a főmunkatárs, Sarkadi István neve is olvasható. A június 8-i kezdő szám rövid híre nemcsak a Györök nyomda, hanem a már említett Perger nyomdának hajdani helyét is elárulja: „Nyomda- Keszthelyen. Szerkesztőségünk nyomdája, mely a múlt 1862 év óta Balaton-Füreden az ott megjelent »Balaton Füredi Napló« című fürdői lap kiállítására volt felsőbbbőségileg engedélyezve s föllállítva, újabb engedély folytán folyó évi Ápril hó elején áttételezt Keszthelyre s az óta itt a főpiacson tettes Csák Antal szántói Ispán úrnak 30. szám alatti házában föllállítva működik. — Annyiból újság, a mennyiben Keszthelyen a közlelbbi időben nyomda nem volt. — Ez előtt mintegy 30—40 évvel néhai Mgos Gróf Festetics László úr Keszthelynek tulajdonos ura tartott itt saját költségén és saját használatára nyomdát, mely szóvali hagyomány szerént a mostani Gőzös vendéglő helységeiben lett volna föllállítva. — Olyan mostani nyomdatulajdonossal volt szerencsém találkozni, ki az akkori Keszthelyi nyomdában mint fiatal segéd dolgozott.” Tehát a Perger féle nyomda a mai Szendrey Júlia Általános Iskola (Kossuth Lajos utca 75) helyén állott, mivel e helyen állott korábban a Gőzös vendéglő.¹⁹ A Györök-féle nyomda, azaz a Csák-ház, a mai Fő tér 6. számú házban volt.²⁰

A fejléc alatt olvashatjuk: „Borászati, közgazdasági, kereskedelmi, társadalmi, szépirodalmi és fürdői képes és élczes Heti Közlöny.” Az új lapban új feladatokat tűz tehát maga elé. Azonban most sem feledkezik meg régi olvasóiról s a június 8-i számban a szerkesztői értesítésben így írt: „Azon volt és tisztelt előfizetőinknek kik hajdani MAGYAR FÖLDRE szívesek voltak előfizetni, azon felyül, hogy őket csekély tehetségünk szerént kielégíteni erőlködtünk jelen »Balaton« című lapunkból is minden

újabi előfizetés nélkül, annyi időtartamú folyamatot kapnak, a mennyire régi előfizetésük intéztett. — Hogy ezt szívesek legyenek elfogadni, ígretünk mind szerkesztői tisztünk mulaszthatatlanul köteleznek s másként nem is cselekedhetnénk.”

Az újságban több fametszet is található. „A deveseri régi vármaradvány ismertetése”, amelyet „A...y” név alatt közölt (A/Isőőri Györök Györg/y), fametszettel illusztrált. E kép az Emlévkönyvből már ismerős számunkra. A színház iránt érdeklődő szerkesztőre jellemző, hogy a június 8-i számában a „Balaton-Füredi régi színház” fametszetét is leköszölte, amellyel e hely első színházának állított emléket.

A Balaton című újságból csak 5 számot ismerünk: 1866 június 8., 17., 24. és július 1-i számokat. Sági János felhívja figyelmünket, hogy valószínűleg rosszul számozták a lapokat, mert az utolsó szám nem a negyedik, hanem az ötödik. Kérdés, hogy vajon deficittel zárult-e Györök György vállalkozása, s több számot nem adott ki? Vagy elegendő előfizetés mellett tovább dolgozott? Biztos választ adni e kérdésre nem lehet. Az azonban bizonyos, hogy további esetleges keszthelyi munkásságára adatunk nincs. A sorozatos kudarc, anyagi nehézségek a sokat próbált szerkesztőt a kevesebb, de biztos fizetési és nyugodtabb életet biztosító tanári pályára vonzotta, de néhány évre sorsát pontosan nyomon követni nem tudjuk. Unokája levelében azt írta, hogy „volt ő...polgári iskolai igazgató, ha jól tudom Óbudán.” Ezt az állítást későbbi kinevezése megerősíti: „a vallás- és közoktatásügyi magy. kir. miniszter a somorjai polgári fiúiskolához Györök György ó-budai volt polgári iskolai igazgató-tanítót, igazgató-tanítóvá...nevezte ki.”²¹ Vagyis 1872-től kezdve már Somorján (Pozsony megye) volt igazgató. Szinyei József adata szerint később Jászberényben tanárkodott.

A Györök család ajándékként két fényképe is került múzeumunkba. Mindkettő „Borsos József cs. kir. udvari fényképész” műtermében készült, a hátlap felirata szerint „Pesten Országút 42. sz.” alatt. Mindkét fénykép 1867 és 1872 között készülhetett, óbudai igazgatósága idején (1. kép).

A csendes oktatási munka nyugtalan természetét nem elégítette ki. Így Kassán 1875—76-ban megjelent Őri Gy. György névrövidítéssel „Margitsziget történelme az I. századtól a jelenkorig és a Margitszigeten lakott hét szerzetes rendnek eredete, rendeltetése, főbb szabályai, színes öltözete s rövid történelme” című munkája. E munka 50 ábrát tar-

talmaz, amelyről Györök L. Tivadar írja, hogy „a nyomtatott ábrák színezését ő maga sajátkezűleg végezte, mivel nyomdai színezésre nem volt pénze.” A második rész címe: „IV. Béla a Margitszigeten, vagy a margitszigeti apácák.” Ez utóbbi verses egyfelvonásos történelmi színmű.

„Élete utolsó éveiben Tisza-Abád Szalókon húzta meg magát... ahol egy szerényebb keretű leánynevelő intézetet alapított” — írta unokája. 1888-ban fejezte be itt küzdelmes és többre hivatott életét.

Nagyműveltségű, hányatott életű egyéniség képe bontakozik ki előttünk, aki hazaszeretetéért feláldozta biztos anyagi létét, és családjá jövőjét is hajlandó volt kockára tenni. Tehetsége, tudása mégsem érvényesülhetett a XIX. század második felének Magyarországon. Ugyanis a polgárosodás ez időben oly kisméretű volt, hogy a társadalom szellemi munkásainak vállalkozásai nem teremthették meg számukra a polgári életmódhoz szükséges anyagi alapot. De ugyanakkor az érvényesülés útját is bezárta előttük e társadalom. Pedig tevékenységüket ez a kor már igényelte. Ebből a kettősségből ered életének minden bukása. Fiának, Györök Leó Györgynek, a Párizsi Kommün harcosának alapvető politikai szemlélete ebben a családi légkörben gyökerezik. Olyan légkörben, amely létéből a mostoha gazdasági lehetőségek száműzték az ún. polgári harmóniát. Nem csoda, hogy a fiú magába szívta és örökölte is a szabadságszereteten túl a forradalmi szellem csíráit is.

Györök Leó György

A fiú, Györök Leó György Pápan született 1847 április 22-én. A pápai rk. paróchián található születési anyakönyv szerint a fiú teljes neve Györök György Ferenc Leó volt.²² Élete folyamán azonban általában a Leó utónevet használta (képek szignója). Könyveit is „Györök Leó Gy.” néven írta. Ezért az általa használt utóneveket kívánjuk a továbbiakban alkalmazni. Keresztszülei a születési anyakönyv szerint Könnye Ferenc és Pauly Théréz voltak. Könnye Ferenc az 1847. évi pápai városi tanácsjegyzőkönyvek szerint a város főjegyzője volt.

Gyermekkoráról vajmi keveset tudunk. Rajzkészsége már korán jelentkezett, amit szülei helyesen értékelték. Györök György, aki nemcsak kedvelője és ismerője volt az irodalomnak és a történelemnek, hanem művelője is, szívesen foglalkozott a gyors felfogású gyermekkel. „Apja a tudomány,

a művészet szeretetére nevelte, s gondosan fejlesztette festői képességeit.”²³ A gyermek Györök Leóra erősen hatott atyjának az átlagon jóval felüli művészettörténeti és technikai ismerete.

Atyja a későbbiek folyamán is gondos nevelést igyekezett biztosítani számára. Középiskolába a székesfehérvári gimnáziumba iratta. Ha figyelembe vesszük, hogy a család csak néhány évvel volt az éisenvedett anyagi csód után, világossá válik, hogy ez a lépés nem kis megterhelést jelentett. „Már itt kemény jellemű, szókimondó ifjúnak ismerték. Ismert volt bátoisága, kemény akarata.” Az 1848-as szabadságharc eszméin nevelkedett fiú a szabadság eszméjét becsülte legtöbbször és azt kereste mindennél. Később, egyelőre pontosan meg nem határozható időben, a fiumei Tengerészeti Akadémiára került, hogy tengerészeti pályára lépjen. Életkori sajátosságait figyelembe véve, a romantikus kalandvágy is egyik rugója lehetett a szabadságszerető diák e tettének.

Életrajzi regényírója azt írja róla, hogy Fiumében „elvégezte a tengerészeti akadémiát. Mint hadnagy bejárta a világtengereket.” A családi elbeszélés és a Képzőművészeti Dokumentációs Központ Adattárának feljegyzései hasonlóan vallanak. Szinyeyi Otmár könyve ezt csak megerősíti.²⁴ Ugyanis az egyes hajószerencsétlenségből megmenekültek régi tengerészszokás szerint a hajó katasztrófáját megfestették s azt a tersattói kápolnában függesztették ki. Az elpusztult „Peppina” nevű hajó menekültjei az átélt borzalmak megfestésére Györök Leót kérték fel, „ki egykor a tönkrement hajó tisztje volt.” A továbbiakban Szinyeyi Otmár a megjegyzés forrásait is megjelöli s további adatot is szolgáltat: „A Tersattóról visszatértünk a hajónkra és vacsora közben a látottakról beszélgettünk. A sok vérfa-gyaszto jelenet, mely a tersattói barátok templomában meg van örökítve, éppen nem volt valami biztató látvány ránk nézve, kik harmadnapra kis hajónkkal hosszú tengeri útra készültünk. Barátunk és kapitányunk egész akaratlanul még olajat öntött a tűzre, mikor beszéde közben elárulta, hogy eddig még minden hajó elpusztult, a melyen ő szolgált.” A „barátunk és kapitányunk” kifejezés alatt Szinyeyi Györök Leót értette.

Leidenfrost Gyula könyvében azonban ezt olvashatjuk Györök Leó életének e szakáról: „Györök hivatásos tengerésznek készült, de a sors később szárazföldi életpályára sodorta... Tengerész oklevélét csak jóval később szerezhette meg.”²⁵ Bár véleményünk szerint Leidenfrost tévedett, mégis szük-

2. kép. Györök Leó
párizsi képe, 1868-ból

Abb. 2. Bild des Leó Györök,
Paris, 1868.

ségesnek mutatkozna később ezt az adatot Fiumében tisztázni, bővíteni. Ezt elsősorban az indokolja, hogy életének, jellemének végső kialakulása ez időben történt. Valószínűleg csalódott a hivatásában: először találkozott itt a rideg tengerészvalósággal. Minden nap láthatta a tengerész primitív életét, tapasztalhatta a durva bánásmódot s érezhette a legszörnyűbb érzést, a kiszolgáltatottságot. Ő pedig a szabadságot kereste a tengeren. Ebben az időben határozta el azt is, hogy festő lesz.

Ugyanis Györök Leó csak a tengerészeletben csalódott, de a tengerben nem. Azt igazán ebben az időben szerette meg. A nyugtalan, hullámozó tenger és romantikus vad partjai mély hatást gyakoroltak a csendes, magába zárkózott ifjúra. Fiának elbeszélése szerint: „minduntalan elővette vázlatkönyvét, sokat rajzolt és festegetett.” Megérlelődött benne az az elhatározás, hogy életét a tenger festésére szenteli.

Valószínűleg 1866-ban a tengerészeti pályának hátat fordított és Angliába utazott. Ott Cardiffban talált otthonra. Szinnye József szerint itt nevelőködésből és képeinek eladásából tartotta fenn magát.²⁶ Sokkal valószínűbbnek látszik azonban Tordai György ezzel kapcsolatos feltevése, aki nevelőködés helyett inkább nyelvtanítást feltételezett. — Atyja ez időben vajmi keveset segíthetett fiának helyzetén. A sorozatos hírlapszerkesztési kudarcot a keszthelyi „Balaton” című újság tetőzte be (1866). Utána a magányosan élő Györök György is csekély tanári fizetéséből tartotta el önmagát.

Györök Leó Cardiffban munkája mellett nagyon szerényen élhetett, mert már valószínűleg az 1867—68-as tanévre Franciaországba, Párizsba költözött. Ennek anyagi feltételeit elsősorban sajátmagának kellett előteremtenie. Más forrás szerint anyai örökségből utazott Párizsba, s abból tanult.²⁷ Ez azonban kissé valószínűtlenül hangzik, mert akkor nem lett volna szükséges egy évig tanítással foglalkoznia Angliában. Valószínűleg itt arról van szó, hogy öröksége e célra nem volt elégséges s annak pótlására tanított Cardiffban. — Párizsban dédelgetett törvének kívánt eleget tenni s ezért ott egyszerre három fakultásra iratkozott be hallgatónak.

Györök Leó tudta, hogy hazánkban ez időben a festőművész sorsa nagyon mostoha. A mérnöki tu-

dományok különben is nagyon vonzották a volt tengerészt, beiratkozott tehát elsősorban az École des Ponts et Chaussées szakra. Beiratkozott még az École des Beaux-Arts szakra, hogy festőművész lehessen, de látogatta a Sorbonne filozófiai, vagy irodalmi előadásait is. Három szakon hallgatni az előadásokat s rendszeresen letenni a vizsgákat, bizony nem kis feladat volt. A gyors felfogású és kemény elhatározású ifjúnak azonban — ha megfeszített munkával is — de sikerült megtennie. A mérnöki szak nehéz tanulmányai után naponként a képzőművészeti studiumokban oldódott fel.

Barátai hívhatták fel figyelmét Gustav Courbet festőiskolájára, ahova ugyanazok be is juttatták. Gyakran megfordult itt is a család elbeszélése szerint. Courbet nemcsak a festészetben volt forradalmár, de világnézetében is. S mivel Courbet feltétel nélküli republikánus, forradalmár volt, iskolája a forradalmi ifjúságot magához vonzotta. A mester és Györök Leó megismerkedtek, majd megtanulták kölcsönösen becsülni egymást. E viszony a későbbiek folyamán barátsággá mélyült.

Ebből az időből egy fényképe maradt meg a Györök család birtokában, amely Párizsban készült Larribau Fils műtermében. Ajándékozás révén a Balatoni Múzeumba került (2. kép). Hátlapján (3. kép) „Györök” aláírás alatt „Páris, I/1 1869” keltezés olvasható. Alatta a következő vers áll:

„Éltünk rögs határain
Két Genius vezet
S felleg borulván utain
Nyújt mindenik kezét;
De bár tekint biztatón rám
Vigasztalást egyik sem ad:
Remény s Emlékezet.

Mi az élet tűzfolyása?
 Hulló szikra melege.
 A szenvedelmek zúgása?
 Lepkeszárny fergetege.
 Kezdet és vég egymást éri,
 És az élet hű vezéri,
 Hit és remény a szűk pályán,
 Tarka párák s szivárvány.
 Holdvilág csak boldogságunk;
 Gyertyaláng egész világunk;
 füst a balsors mely elszáll;
 egy fuvallat a halál.—”

Az aláírás és keltezés, valamint a vers láthatólag nem azonos kéz írása. Az aláírás mindenestre Györök Leó írása. De nem egyezik meg a vers kézírása atyjának, Györök György kézírásával sem. A valószínűleg női kézírás talán később került rá. A verset a család tagjai Györök Leónak tulajdonítják.

Három évet töltött a fiatalember Párizsban, kemény tanulmányok közepette. Kialakult már baráti köre, amely elsősorban a Courbet-iskola tagjai közül verbuválódott. Györök L. Tivadarné visszaemlékezve férje elbeszélésére, említette, hogy megismerkedett Párizsban egy francia leánnyal és elhatározták, hogy összeházasodnak. A leány neve azóta már feledésbe merült. Közben kitört a francia—porosz háború.

III. Napóleon hatalomra jutása után az ország zilált anyagi helyzetét igyekezett hódítárok útján rendezni. Ezzel ideig-óráig sikerült hatalmát megszilárdítani, azonban 1860 után politikájának kudarca gazdasági visszaesést idézett elő. Napóleon trónját a poroszokkal folytatott katonai akció során akarta újra megszilárdítani. Bismarck kancellár szintén háborút kívánt folytatni Franciaországgal. A háború 1870 július 19-én tört ki.

A proletáriátus nem tekintette e háborút saját érdekének. Július 12-én a háborús hangulat hatására az Internacionale párizsi csoportja kiáltvánnyal fordult a világ munkásaihoz. Abban a dinasztikus érdekekért folytatott háború ellen tiltakozott.²⁸ A közvéleményt azonban sem a párizsi nyilatkozat, sem a július 28-i Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának nyilatkozata sem tudta kellően felrázni annyira, hogy a háborút megakadályozhassák.

Nem tudhatjuk még ez ideig, hogy a fiatal mérnök-képzőművész hallgató a háború kitörésének hírére hogyan fogadta. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy a küzdelemben hamarosan beleavatkozott. Franc-tireurnak jelentkezett. A francia hadsereg

természetesen örömmel vehette a külföldi állampolgárságú ifjú jelentkezését, mivel a franciák a háborút nem tekintették érdekükben állónak s önként nem jelentkeztek ez időben katonai szolgálatra. Így különösen a műszaki szakemberek hiánya volt érezhető. Györök Leó e cselekedetének értékelésekor el kell mondani, hogy nem a gyűlölt osztrák sereget kapitulációra kényszerítő porosz hadsereg ellen fogott fegyvert; hanem a német militarizmus terjeszkedése ellen. Kötelességének érezte, hogy az őt vendégül látó és tanulmányait biztosító Franciaország védelmére siessen. Ott volt a gyászos sedani ütközetben is.

Sedan városa a belga határhoz közel esik, ahol III. Napóleon kapitulált és a teljes francia hadsereggel együtt fogságba esett. Csupán 3000 katona tudott belga területre menekülni. Közöttük volt Varjassy Béla, aki mint főhadnagy küzdött a poroszok ellen. Leírásából, melyet az „Alföld” című újságnak küldött meg Bouillonból²⁹ a sedani csatáról és az azt követő időkről, ismerkedhetünk meg a Belgiumba menekültek sorsáról: „Mi belga foglyok vagyunk, igen jól fogadtak, én egy igen kedves családnál vagyok, kik folyton felvátva őriznek. — Holnap azt hiszem, hogy Párizsban a republikát ki fogják kiáltani.”

Györök Leó valószínűleg a 3000 belga fogoly között volt. Másképpen a körülrzárt francia seregből nem juthatott volna vissza Párizsba. Leidenfrost idézett könyvében pedig határozottan állítja, hogy a „sedáni veresség után visszatért Párizsba.”

Varjassy Béla a közhangulat megítélésében nem csalatkozott. Párizsban a nép még nem tudott a sedani vereségről, amikor szeptember 3-án jelszavai már „Trónfosztást!” és „Éljen a köztársaság!” voltak. A szeptember 4-én este megalakult Trochu kormány látva a forradalmi hangulatot, a polgársággal kompromisszumot kívánt kötni, hogy a „belső rendet” megszilárdítsa. Ezzel párhuzamosan a poroszokkal békét akart kötni.

A helyzet nagyon komoly volt. Szeptember 18-án a porosz sereg elérte Párizs környékét. Egy nappal a porosz csapatok megérkezése előtt Victor Hugónak a franc-tireurökhöz intézett híres felhívása látott napvilágot. A parázs hangulat lelkesedésbe csapott: a párizsi munkások és hazafiak tömegesen jelentkeztek fegyveres szolgálatra. Az önként jelentkezők között volt a francia hadvezetésben csatlódott Györök Leó is. Beosztást természetesen most is a műszaki alakulatoknál nyert. Hamarosan a rendkívül vontatottan haladó erődítési munkáknál tevé-

kenykedett, ahova mérnöki tudományokban való jártassága révén került. Munkáját azonban csak nehezen tudta végezni az ifjú hadnagy, az erődítés központi szabotálása miatt. Szívós kitartása, leleményessége, hallgatag és bátor egyénisége katonáit gyorsan megnyerte.

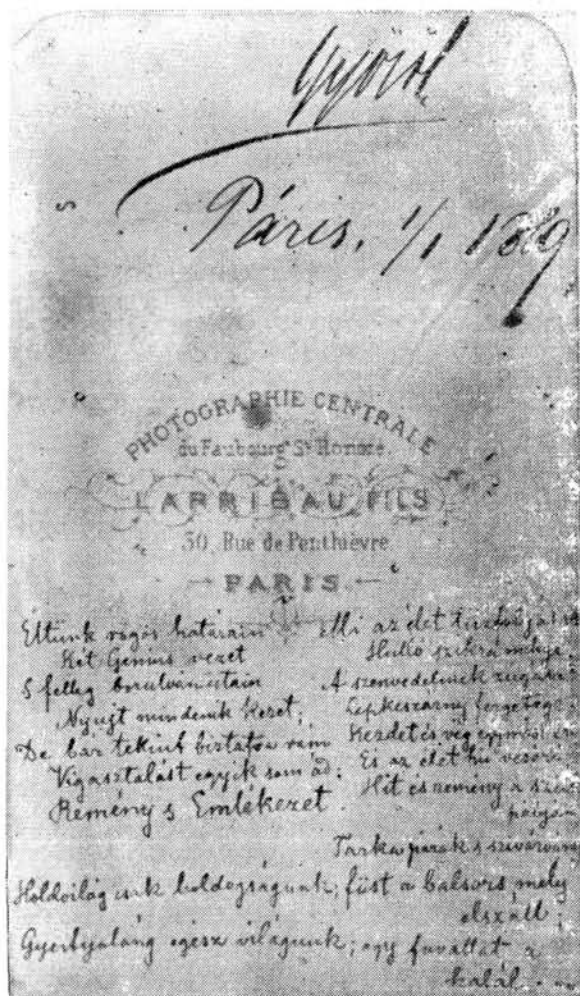
Párizs védelmének lehetősége mindenki előtt ismert volt. A poroszok a város körül gyűrűjüket még nem vonták össze. Előnyomulásuk megosztott volt; Metz vára védekezett, s a szétszakadozott francia csapatok minduntalan megvetették lábukat. A hátszág biztosítására is tekintélyes erőket volt kénytelen a porosz hadvezetőség kivonni a harcból. Ugyanakkor Párizsban és közvetlen környékén 246 ezer katonára és tengerészre, 7500 tiszt, valamint 250 ezer nemzetőr állott védelemre készen. Csupán tűzerekben volt hiány, amelyet azonban helyes szervezés mellett szinte napok alatt Párizs technikai foglalkozású lakossága biztosított volna.

A kormány a forradalomtól félt s nem is ok nélkül. Ezért egyetlen gondolata már csak a békekötés volt. A nép e szándékot látta s így a tüntetők már nemcsak a fegyverszünet ellen tiltakoztak, hanem a kommünt is éltették. 1871 január 28-án huszonegynapos fegyverszünetet, február 26-án pedig az előzetes békefeltételeket írta alá a kormány.

A kormány tevékenységének Párizs népe ellenállt. Február 24-én megválasztotta a Nemzetörség Központi Bizottságát és március 26-án pedig a Kommünt. — Az előzetes békefeltételek aláírásakor így ahelyett, hogy a fegyvert letették volna, még az ágyúkat is hatalmukba kerítették a párizsiak és a forradalmi hangulatú városrészek között szétosztották. A lakosság körében általános fegyverkezés kezdődött. Ugyanis a poroszok Párizsba való bevonulását akarták megakadályozni, amely az előzetes békefeltételek között szerepelt. A Nemzetörség Központi Bizottsága azonban ez akciót nagyon helyesen a megszállott negyedek elszigetelésére fordította. Ebben az időben a műszaki egységekre hárult a legnagyobb feladat. Az ellenségnek átengedett terület határán mindenütt barikádok emelkedtek, amelyeket viszont csak úgy tudtak ily hirtelen elkészíteni, hogy a lakosság is bekapcsolódott munkájukba. Győrök Leó itt is kivette a részét a munkából, majd

valószínűleg az ezt követő időben megkezdte a Montmartre erődítését. Már ebben az időben hangoztatta a védelemre való berendezkedés fokozását.

A március 18-i forradalom után az erődítési munkák némileg meggyorsultak. Amikor április 2-án megkezdődtek a harcok Párizs és a versaillesi csapatok között, Győrök főhadnagy valószínűleg a város északnyugati részén harcolt. A harcok folyamán kitüntette magát és így hamarosan százados lett. Április 8-án létrehozták a „barikád bizottságot”, amelynek tagjai a Kommün két küldöttet s kerületenként egy-egy küldöttön kívül a mérnök-századosok voltak. E bizottságban természetesen Győrök Leónak is részt kellett vennie beosztásánál és rend-

3. kép. Az 1868-ban készült fénykép hátlapja

Abb. 3. Rückseite der Photographie vom J. 1868.

fokozatánál fogva. Szinnyei József „törzskari kapitány” kifejezése valószínűleg erre utal.

Párizs kulcsa ez időben a Porte Maillot volt. A védelmet ezen a részen maga Dombrowski tábornok vezette. Megtiszteltetésnek számít tehát, hogy „a Porte Maillot és környékének tűzérparancsnoka s a 2. genie-zászlóalj őrnagya lett Györök Leó.” E hely annál is inkább nehéz feladatot jelentett a védelmezőknek, mert e területet a Mont Valerien erőd tűzével elérte. Ezért Györök Leó az ágyúkat igyekezett teljesen elrejtve elhelyezni. Sikereinek titka az álcázott, a fedett útegek létesítésében, és a hidegvérű s pontos, összefogott tűzvezetésben rejlett. Eredményes tűzvezetésre utalnak a korabeli jelentések is. Április 11-én a Versaillesi Journal Officiel írta jelentésében: „A Porte Maillot ágyúútegei állandóan csapatainkat lövik.”³⁰ A Kommün hadijelentéseiben reá vonatkozó adatokat találunk: Április 24-én a „2. zászlóalj visszaverte a versailles-iak támadását Neuillynél és súlyos veszteségeket okozott nekik.”³¹ Még ebben a hónapban 26-án a Kommün hadijelentése szerint „Porte-Maillot: Tüzéreink elnémítottak öt versailles-i ágyút Courbevoie-nál.”³² E terület pedig mind a Porte Maillot-i parancsnoksághoz tartozott. Úgy látszik, hogy Dombrowski beosztottjában nem csalódott.

Tordai György szerint „Györök őrnagy azt a megtisztelő feladatot kapta a kommüntől, hogy irányítsa a vendome-i (vandom) oszlop, a napóleoni militarista politika emlékére emelt emlékoszlop lemondásának munkálatait: Györök a feladatot teljesítette.”³³ Györök L. Tivadarné apósa, Puskás Tivadarné pedig atyja elbeszélésére hasonlóképpen emlékezik.

Györök Leó ez időben a Porte-Maillot térségének műszaki és tűzérparancsnoka volt a család elbeszélése szerint. Ilyen nagyméretű műszaki feladatra ezért ideje aligha volt. Véleményünk szerint itt arról van szó, hogy a munkálatok vezetésével legmagasabb szinten megbízott Courbet Abedie nevű mérnököt bízta meg a munkálatok megtervezésével és kivitelezésével; s tanítványát és barátját, Györök műszaki őrnagyot e munkálatok ellenőrzésére kérte fel.

A fiatal őrnagyot Dombrowski tábornok mindig a legfontosabb helyre küldte. Így most a Forst d'Issy-be ment s ott átvette az erőd tűzér és műszaki parancsnokságát. Erről Szinnyei József könyvében így emlékezik meg: „a Commüne a romba lőtt Issy vár parancsnokává nevezte ki az ezen állásáról lemondott Eudes tábornok helyére.”

Ez akkor következhetett be, amikor a Nemzetőrség dezorganizálódva elhagyta Fors d'Issy-t s azt Cluseretnek kellett visszafoglalnia.

Így véleményünk szerint május 2-a és május 4-e között került hősünk Issybe. A hivatalos jelentés ugyanis e napon a következőket írja: „Issy erődjének helyreállítási munkálatai nagy erővel folynak.”³⁴ Ez valószínűleg Györök őrnagy munkáját jelenti. Május 7-én pedig már Dumont százados az erőd parancsnoka.³⁵ Györök Leó valószínűleg az erődítési munkák befejezése után pedig e napon visszatért a Porte-Maillot-i szolgálati helyére.

Életének e szakaszáról Györök Leó a családi körben szívesen beszélt. Azonban hőstetteiről, előléptetéseinek okairól alig ejtett néhány szót. Inkább az eseményekről, a forradalmi hangulatról beszélt. Ezért meglehetősen nehéz életének e szakára adatokat találni.

Május 21-én a város dél-délnyugati részén, a Porte Saint-Cloud-on keresztül egy Ducatel nevű párizsi lakos beengedte a városba a versailles-i csapatokat. Így azok még aznap a Grande Rue vonaláig és a Szajna partjáig terjedő városrészt elfoglalták. Dombrowski, hogy a bekerítést elkerülje, a Porte Maillot és előtte levő területet igyekezett kiüríteni. Állandó harcban vonult vissza a Montmartre irányában. Györök őrnagy a Montmartre-on rendezkedett be védelemre, amelynek erődítését korábban már megkezdte. A Vasárnapi Újságban közölt nekrológ szerint „a kommün kinevezte a rommá lőtt Issy vár, később pedig a Montmartre parancsnokává.” Szinnyei József szintén tud a Montmartre-i parancsnokságról. A családi elbeszélés is megemlékezik róla.

Györök őrnagy valószínűleg a Place de Roubaix felé vonulhatott vissza. Nagyrabecsült tábornoka, Dombrowski, május 23-án a Rue Myrrha-i torlaszon elesett. Dombrowski másnapi temetésén valószínűleg részt vett s így kerülhetett véleményünk szerint a Cimetière du Père-Lachaise környékére, ahol tábornokát eltemették. Ez magyarázná meg, hogy a végső küzdelmek során, május 27-én vagy 28-án, amikor fogságba esett, „a Mur de Feders... téren állott a kivégzőosztag” elé. De nem halt meg: „A fejének és szívének szánt lövedékek azonban csak a lábán ejtettek sebet. Az éj leple alatt igyekezett biztonságosabb helyre menekülni.”³⁶

Hogy a sebesült hol és mennyi ideig húzhatta meg magát, nem tudjuk. Tény, hogy felismerték és újra elfogták. A kivégzést a véletlen szerencse útján újra sikerült elkerülnie. Az azonban már fele-

4. kép. Györök Leó:
Pihenő gályarab.
Rajz 1871-ből

Abb. 4. Leó Györök:
Ruhender
Galeerensträfling.
Zeichnung
von 1871.

désbe merült, hogy hogyan történt. Büntetését átváltoztatták gyarmati kényszermunkára.

Györök Leó valószínűleg elhallgatta eredeti nevét. Garcin százados jelentésében ugyanis arról ír, hogy a „hadbírótság mindazokat, akiknek olasz vagy lengyel nevük volt, minden magyarázat nélkül halálra ítélték.”³⁷ Barrés a külföldi foglyok kegyetlen irtását megerősítette írásában.

A sebesült őrnagy az Aube nevű deportáló hajóra került. Az Aube-on ezután „kilencszáz társával együtt négy hónapig synylődött a bresti kikötőben; mialatt társai közül hatszáznál több elpusztult.” Elképzelhető, hogy milyen körülmények között élhettek a kommünárdok. A család elbeszélése szerint nemcsak a zsúfoltság és éhhalál végzett a szerencsétlen sorsú deportáltakkal, hanem a szomszúság is. A legegység higiénia is hiányzott. Takaró vagy egy kevés szalma sem állott rendelkezésükre. Ilyen körülmények között pihenő rabtársát rajzolta le Györök Leó (4. kép). E képről, — amely vázlatkönyvében volt, és sikeresen átvészelte a szörnyű megpróbáltatásokat, — külön kell szólnunk.

A véletlen folytán Györök Leó kis darab papírhoz és más alkalommal irónvéghez jutott. Vigasza most már a rajzolás volt. Lerajzolta a kapitányt is, akinek faggatására elmondta, hogy festőművésznek készült. A rajzzal megszerezte a kapitány jóindulatát. A kapitány maga csempészte neki a hajóra a szükséges vázlatkönyvet és rajzeszközöket. Egyik ezután készített rajza a kapitányról megmaradt a tőle kapott vázlatkönyvben (5. kép). A kapitány tovább ment jóindulatában s a sebesült Györök Leónak függőágyat adott, majd a hajó elindulásától naponta néhány órát engedélyezett a fedélzeten is

rajzolgatni. Ez adta a szökés gondolatát a szabadságot annyira szerető és azért harcolni is tudó mérnök-művésznek. Az utolsó napon, amikor még a francia part közelében tartózkodott az Aube, alkonyatkor a viharos tengerbe vetette magát. A legyengült sebesült alig tudott a haragos hullámok között a partra jutni a családi elbeszélés szerint. Mégis megmenekült. — Hogy hogyan rejtőzött el, hogyan és milyen úton került haza Magyarországra, nem tudjuk már. A családi visszaemlékezés szerint valamilyen szigetre jutott, ahonnan az otlakók segítették tovább. A tengerészműlttal rendelkező hős megtalálta a módját, hogy akár hajóval, akár csempészek révén hazajuthasson. Leidenfrost Gyula könyvében mésként írja le Györök őrnagy fogságbaesését és szabadulásának történetét. Semleges nézőként tüntette fel a mérnök-művészt, akit tévedésből hurcoltak el.³⁸ El kell vetnünk a Vasárnapi Újság 1892-ben megjelent cikkének kitételét: „A torradalom legyőzése után ő is fogságba jutott s gr. Andrassy Gyula akkori külügyminiszter hathatós beavatkozása menthette meg.”³⁹ Nem fogadhatjuk e véleményt már csak azért sem, mert a „külügyminiszter hathatós beavatkozása”-ra egyszerűen nem volt idő.

1871 végén érkezett haza Magyarországra, testben és lélekben egyaránt megtörve. Sebe, szívós szervezete ellenére, csak nagyon lassan gyógyult a kiállított nélkülözések miatt.

Életét is alig tudta (szerencséje ellenére is) megmenteni. De nemcsak testileg, hanem lelkileg is megtört. Menyasszonya — aki a család elbeszélése szerint szintén kommünárd volt — valószínűleg a harcok során elesett. Franciaországi barátai vagy

meghaltak, vagy deportálták őket. Többi barátja emigrációba kényszerült. Látta, hogy eszméit ebben az időben a haladó nyugateurópai országokban sem lehetett megvalósítani. Így a polgári fejlődésnek csak most induló Magyarországon a helyzetet kilátástalannak ítélte. Meghasonlott önmagával és távortartotta magát a kezdődő magyar munkásmozgalomtól. Magáramaradottságát fokozta az, hogy régi, meghitt kapcsolata is megszűnt atyjával. Györök L. Tivadar a már többször idézett levelében így ír: „Én sem tudok valami sokat írni róla (t. i. Györök Györgyről, a nagypjáról), mivel nem volt jó viszonyban édes Apámmal, s így személyesen csak egyetlen egyszer találkoztam vele az életben.”

A két kemény elhatározású ember pontosan akkor veszítette el egymást, amikor egymásra legjobban rá voltak szorulva. Mi lehetett ennek az oka? Minden bizonnyal a mindkettőjükben meglevő makacs és konok akarat. De talán az is közrejátszott, hogy Györök Györgynek, aki 1848 polgári eszméjéért rajongott, a kommunisztikus tanok már túl merészek voltak. Mindketten magukra maradtak s mindkettőjük tovább élte a maga emberkerülő, magabazárkózott és megnemértett életét.

„Híre megelőzte; mikor hazaérkezett, országszerte tudtak hőstetteiről. Magyarországon ugyan már nem volt üldöztetésben része, de szabadságvágyó lelke sehogysem találta helyét a dualizmus korának társadalmi viszonyai között” — írja róla Tordai. Csakhamar egy belga vasútépítő társaságnál vállalt mérnöki munkát. Állásából azonban valószínűleg 1873-ban kiesik, mivel a társaság csődbe jutott.

Az ismét munka nélkül maradt fiatalember megtakarított pénzének felélése után kénytelen volt újra anyai örökségéhez nyúlni. Ekkor már legalább az olasz, horvát, német, angol, francia nyelvet kellett beszélnie anyanyelvén kívül. Puskás Tivadarné visszaemlékezése szerint nyolc nyelven beszélt. Ezért barátai azt tanácsolták, hogy tegyen nyelvvizsgát. Így valószínűleg már az 1873—74. tanévben a pesti egyetemen a magyar—francia szakra be is iratkozott. Ugyanis oklevelét e szakon 1877-ben nyerte el. A fiumei főgimnáziumba került magyar—francia szakos tanárnak, ahova Trefort közoktatásügyi miniszter nevezte ki.

Szabadidejét főleg rajzolásra és festésre használta fel. Hamarosan felismerte, hogy mint nyelvtanárnak is fontos munkát kell végeznie. Elkészítette a magyar nyelvtant olaszok számára. Könyve 1839-ban Fiumében jelent meg.⁴⁰ Életének valószínűleg

ebből a szakából való az a fénykép (3. kép), amelyet a család a mai napig is őriz.

Életének e szakától kezdve haláláig nem találunk olyan adatot, amely politikai, világnézeti szemléletére határozott választ adna. Festményei általában tájképek. A végtelen tenger, magányos és monumentális sziklák, a hullámokkal dacoló szirtek dominálnak képein. Máskor bozoroézta kis tó, vagy mocsár idilli képe jelenik meg vásznán. Néha embernélküli kikötőzúgokat festett, amelyek fölött porkolábként sziklavár, vagy sziklaorom terpeszkedik. Mindezek derűs pasztell színekben kelnek életre, a felszabadult ember érzésével. E képek festésekor szabadnak érezte magát. Meghasonlottsága kicsendül ugyanakkor az olaszok számára írt nyelvtankönyvből: „Mit vonszolnak a majmok? — A fegyvereiket vonszolják.” „Győznek ők? — Ők nem győznek. — Más sem győz. — Senki sem győz. — Mindenki csak beszél.” „A bátrak győznek. — Ti is győztök? — Mi nem győzünk. — Csak a hatalom győz.” „Az ágyúk győznek.” „A bátrak lönek. — Melyik lödöz? — Ugyanazok lödöznek. — Bátor vagy te? — Mi okosak vagyunk. — Nem jó lödözni. — A jármak nem könnyűek.” „Ne siettesétek a fáradt (stanco) embert.” „Sokat kell küzdenünk az életben.”

Nyelvtankönyve sikert aratott. A hivatalos kritika elismeréssel nyilatkozott munkájáról. A tenger szerelmese Fiumében jól érezheti magát. Azonban Györök Leó mégis felmondta állását 1880-ban és Budapestre költözött. Tettének oka ez ideig ismeretlen. Talán első házasságának következménye ez? Első házasságából született Györök L. Tivadar nevű egyetlen gyermeke. Második házasságára vonatkozó adatot nem ismerünk. Újabb három év következik életében, amelyről nem tudunk számot adni. Azonban az 1883. év ismét fordulópontot jelent életében: Ekkor az október 10-én a Műcsarnokban megnyíló Képzőművészeti Társulat őszi kiállításán egy „olasz tengerparti tájképpel” szerepelt először a nagyközönség előtt.⁴¹ Leidenfrost szerint 1882-ben a Műcsarnok kiállításán szerepelt először Zapuntello nevű szirtjéről készült képével.⁴² 1894-ben a Műcsarnok téli kiállításán „Maremorto” Lacroma szigeten» című képével szerepelt. A kritika a már ismert festőművészek (Than Mór, Lotz Károly, Székely Bertalan, Benczúr Gyula, Vastag, Baditz, Margitay) munkái után a következőket írja: „A »Maremorto« Lacroma szigetén Györök Leót dicséri mesteréül. Frissen, erőteljes ecsettel s a hideg színhatás szükségképeni felhasználásával festett tájkép.

5. kép. Györök Leó: Az Aube nevű
deportáló hajó kapitánya.
Rajz 1871-ből

Abb. 5. Leó Györök: Kapitän
des Deportiertenschiffes Aube.
Zeichnung von 1871.

Györök egyike ama ritka művészeknek, kik széltében-hosszában bekalandozva a Földközi-tengert, értékes tanulmányanyaggal térnek meg otthonukba.¹⁴ A bíráló és a közönség szívesen fogadta a pontos rajzú, friss színekkel festett képeit. E bátorításra még többet foglalkozott a festéssel, s ez időtől kezdve csaknem minden kiállításon szerepelt.

1884—85. tanévben a budapesti IV. kerületi községi főreáliskola „ideiglenes minőségben” alkalmazta „francia nyelv és irodalom tanítására.”¹⁴ Munkájával meg lehettek elégedve, mert rendes „tanárrá Györök L. Györgyöt a tanács 1886. augusztus hóban választotta.”

Ettől az időtől kezdve itt tanított élete végéig. Most, hogy biztos kenyér volt kezében, a művészettel is intenzívebben foglalkozhatott.

A tanév fáradalmait szeretett tengerén, az Adrián pihente ki. A nyári szünidőben a tengeren két hónapig szabadon vitorlázgatott. Szinnyi Otmár barátja szerint: „Szünidejét évek óta a vitorlás sportnak szentelte és bérelt bárkákon, sokszor akkorán, hogy csak kuporogva fért el benne harmadmagával, bejárta az Adriát és minden ilyen útjáról egy jó csomó vázlattal megrakodva tért haza.”¹⁵ Később hajót vett, de az kicsinek bizonyult. Egyetlen vágya csupán az volt, „hogy olyan kedvére való hajón járhasson-kelhessen, amelyen ő az úr, és amellyel oda mehet, a hova neki tetszik.” Ezért a már említett első „kis hajóját, mely félakkora volt, mint a tervezett új vitorlás, megvette a tengerészeti hatóság és gyakorló hajónak használta.” Ez utóbbi mondat arra enged következtetni, hogy e kisebb hajó is jól megépített alkalmatosság volt, de Györök Leó különleges céljaira nem felelt meg a méretei miatt.

A hajó eladása utáni nyáron újra bérelt járművön járt a tengeren. Mindig vitorlást bérelt ezekre az utakra, a gőzhajót kevésbé szerette: „Sokszor mondogatta, hogy a vitorlázás a legszebb tudomány.” A későbbiek folyamán ezért igyekezett a szerény tanári fizetéséből, valamint képzőművészeti alkotásainak honoráriumából céljainak megfelelő vitorlást építeni.

Szinnyi Otmár idézett könyvének első fejezetében elmondja megismerkedésük történetét. Györök Leót hallgatag, szenvedélyekkel teli szelíd embernek festette le. Első látogatásakor „a szekrény tetején... két vitorlás-hajó modell” állott a most már tanár-festőművész lakásán. E látogatás 1889-ben zajlott le. Györök ekkor megmutatta Szinnyi Otmárnak egy tengeri vitorlás elkészült tervrajzait, amelyet saját maga tervezett. 1890-ben a hajó már csaknem teljesen készen állt. Mint Szinnyi írja: „Eleinte vállalkozó szellemű barátunk még ácsokat is csak nagy nehezen tudott kapni, mert — mint mondták — olyan munkához nem fognak, a mely csak felsüléssel végződik.” „A vitorlás Portoróban, ezen a nagymúltú hajóépítő telepen készült. A tengerparti népség eleinte sokat mulatott a szárazföldi nyelvmesteren, aki belekontárkodott a hajóácsok mesterségébe. A csúfolódás azonban lassanként nagy tiszteletté változott át. A magyar tanár olyan hajót épített, amelynek ezen a vidéken még nem látták párját. Volt is ajánlkozó bőven, aki matróz-

nak akart elszegődni rája, de Györök csak azt a két hajóácsot fogadta fel, akik az építkezésben segédkeztek” — írja Leidenfrost Csorba Sándor elbeszélése alapján, aki maga is részt vett e hajó egyik nyári útján.⁶⁶

Hajóját „Kurul” névre keresztelte. E név Szinyeyi Otmár és Leidenfrost egybehangzó véleménye szerint a turul szóból származik (7. kép).

A Kurulra Györök Leó és kisdud baráti köre 1891 július 8-án szállt fel. Az utasok a következők voltak a két matrónon kívül: Györök Leó mint tulajdonos; kisfia Györök L. Tivadar mint hajóinas; „egy geográfus, egy művésznövendék, egy filozófus és én”, — írja Szinyeyi Otmár.⁶⁷ Útirányuk Canale di Mezo, Zara, Spalato, a végcél Ithaka volt. Nagyon jellemző módon a hajóra az akkori szokással ellentétben nem az osztrák—magyar lobogó, hanem a magyar trikolor került.

Györök Leó a Kurullal 1895-ig vitorlázott. Ekkor már a sok megpróbáltatáson keresztül ment szervezete nem bírta el a tengeri hajózás fáradságait s ezért a Kurult dr. Schmidt Sándornak eladta. Ek-

kor a hajó modelljét a Közlekedésügyi Múzeumnak ajándékozta Leidenfrost szerint. Dr. Mészáros Vince szíves levélbeli közlése szerint a modell a második világháború folyamán elpusztult, csupán fényképe maradt meg. Hajójának modelljét a Közlekedésügyi Múzeumnak ajándékozta.

Nagy megpróbáltatás lehetett vitorlásának eladása a szabadságszerető művész számára, kinek „hidegvérű tengerész” voltáról, tengerészeti tudásáról és a pontosan vezetett hajónaplójáról, még az elbeszélések alapján is elismeréssel nyilatkozott a tengerkutató szakember, Leidenfrost Gyula. Györök Leó bármennyire is ismerte a tengert, mindig új szépségeket fedezett fel. De nemcsak elméleti és gyakorlati tengerész tudása volt, ismerte a partot is történelmével, lakóival együtt. Szinyeyi Otmár sok tengerész élményt hallott tőle, sok alkalommal volt e kis társaság vezetője a történelmi emlékek meglátogatásakor. Ő maga pedig az Archaeológiai Értesítőt is felkereste levelével 1887 augusztus 3-án Spalatóból, amikor úgy találta, hogy IV. Béla király Klisában elhalt leányainak homokkő koporsója porladozik.⁶⁸ Györök Györgynél ezek az utak nem sportteljesítmények voltak, hanem művészi élménygyűjtését, történelmi olvasmányai színterének bejárását jelentették. De közben sokkal többet tett ennél.

Amióta a Kurult megépítette, alkalma nyílt arra, hogy minden útjára néhány vállalkozó szellemű tudóst, irodalmárt, művészt vigyen magával. Ezzel igyekezett figyelmüket a tenger és elsősorban az Adria felé fordítani. Vendégei között szerepelt Szinyeyi Otmár malakológus, Csorba Sándor, a Műegyetem titkára, Thaisz Lajos és Pályi Sándor botanikus, Tangl Ferenc, Pekár Mihály orvosi szakíró, Pauler Ákos filozófus, Nagy Lajos, az általa bevezetett gyorsírási rendszer megalkotója, Halassy Gyula 1848-as honvédszázados és későbbi politikus, Tóth Béla zornaliszta, Edvi-Illés Aladár és Mendlik Oszkár festőművészek.⁶⁹ Több név nem ismert, de annyi bizonyos, hogy a Kurul utasainak száma jóval több volt.

6. kép. Györök Leó
1880 körül készült
fényképe

Abb. 6. Photographie
des Leó Györök
gegen 1880.

7. kép. A „Kurul”, Györök adriai vitorláshajójának modellje

Abb. 7. „Kurul” Modell des adriatischen Segelschiffes von Györök

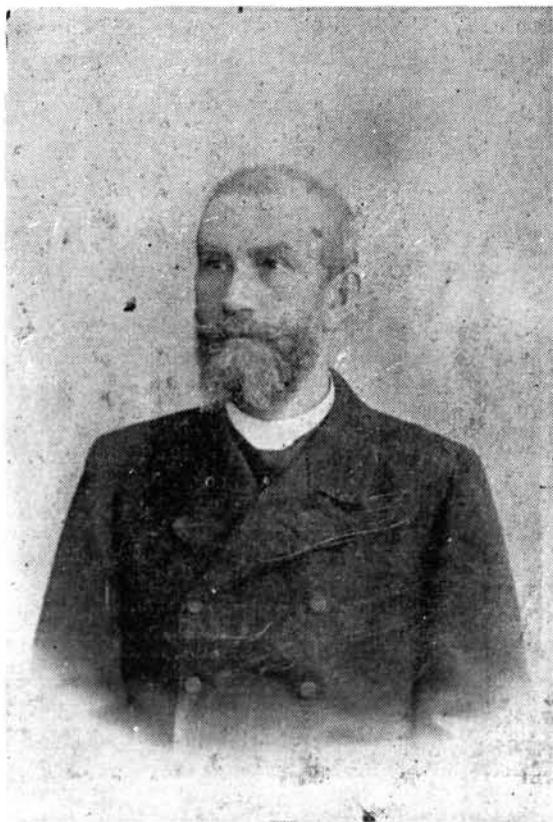
Györök Leónak azonban nemcsak nyarai, hanem telei is eseménydúsak voltak. A tanítási órák után festegétt, készült a kiállításokra. 1890-ben Hankó szerkesztésében egy természettudományi ismeretterjesztő könyv jelent meg. Az iniciálékat Györök Leó rajzolta hozzá.⁵⁰ Ugyanezen évben jelent meg a tanárnézőnek kalandos tengerész történeteket leíró könyve az ifjúság számára, amelynek ábráit és képeit a könyv borítólapjával együtt saját maga rajzolta.⁵¹ 1892-ben pedig Szinyei Otmár könyve jelent meg, amelyhez az illusztrációkat szintén ő készítette el.

Munkabírása, folytonos tevékenysége töretlen. Tanít, fest; nyaranként a tengeren bolyong rajzolgatva. 1895-ben betegeskedni kezdett. Minden biztonnal 1895 és 1899 közötti időből származó fényképe, amely a család ajándékként került a Balatoni Múzeumba (8. kép), koránál idősebb, megtört férfi képét mutatja.

Lussinpiccolóban telket vásárolt, hogy ott villát

építsen magának. Most már minden terve az volt, hogy nyugdíjba vonulva itt letelepedjen. S ha már hosszabb tengeri utakra, a meghitt bolyongásokra megrongálódott egészsége miatt nem is gondolhatott, de szeretett tengere partján akarta életét csendes festegetés közben leélni. Azonban a csendes nyugdíjas élet reményei hamarosan szertefoszlottak.

„1899 december 15-én déli órákban, életének 52-ik évében, rövid szenvedés után hirtelen elhunyt” — írja gyászjelentése.⁵² E rövid sorok mögött nemcsak tragédia, hanem a tényekkel való bátor szembenézés és az élettel való tudatos leszámolás rejlik. December 10-e táján egymásután két ízben is féloldali szélütés érte. Györök Leó nem tudta életét ilyen körülmények között elképzelni. Pár napi tépelődés után reménytelen helyzetét felmérve, elbúcsúzott a világtól. Néhány napra a második szélütés után fegyverrel, önkeze által vetett véget életének, amelyet a kivégzőosztag gyilkos golyói is elkerültek. 1899 december 18-án kísérték utolsó útjára szerettei

8. kép. Győrök Leó
öregkori fényképe
(1895—99 között)

Abb. 8. Bild Leó Győröks
im hohe Alter
(zwischen 1895—99)

Győrök György Leó élete útjának megismerése során, egy rendkívül érdekes és megnyerő ember képe bontakozik ki. Cselekedeteit egész életében a megfontoltsággal párosult tudás vezette. Emberi humánuságtól átjárt egyéniségének következménye a Párizsi Kommunben való részvétele is. Csendes, hallgató ember volt, akiből azonban nem hiányzott a nemes szenvedély sem. Jelmondata (Inkább a halál, mint a rabság!) egész életében végigkísérte. Szerénysége meggátolta abban, hogy hőstetteiről és kalandjairól részletesen beszámoljon, vagy leírja azokat.⁵³

E kis összefoglalás célja a teljességre való törekvés nem lehetett. Csupán szeretnénk felhívni a figyelmet megyénk szülőföldre, Győrök Leó György örnagyra, a Párizsi Kommun hősi harcosára. Arra a kommunárdra, akit Párizsban idegen ember létére egyre számottevőbb feladatok elvégzésére tartottak alkalmasnak. A munkásmozgalmi tankönyvekben a magyar kommunárdok közül általában csak Frankel Leó munkaügyi miniszter tevékenységével szoktak legfeljebb néhány sorban foglalkozni. Pedig többen, így Győrök is, megérdemelnék, hogy alaposabban megismerkedjünk velük.

„a kerepesi út melletti temető halottas” házából. A sokat átélt Győrök Leónak a főváros díszsírhelyét biztosított a Kerepesi úti temető 28-as parcellájában, ahol ma is nyugszik.

Füzes F. Miklós

Jegyzetek

- ¹ Dékány András: Az elveszett sziget. Budapest, 1961. p. 308.
- ² Györök L. Tivadar kertészeti felügyelő levele a Keszthelyi Balatoni Múzeum hajdani igazgatójához, dr. Darány-Dornyai Bélához. A levél keltezése „Keszthely 1953. VIII. 9-én”.
- ³ Ezt a kis összeállítást elsősorban a Györök család ma élő tagjainak értékes útmutatásai tették lehetővé. Őszinte köszönetemet fejezem ki ezen a helyen is özv. Györök L. Tivadarnénak és Puskás Károlynénak (született Györök L. Nelly) nemcsak az útmutatásáért, hanem a kéziratoss feljegyzés, a fényképek Balatoni Múzeumnak való átadásáért is.
Györök L. Tivadar és leánya Györök L. Nelly nevükben a „Leó” utónevet rövidítve Györök Leó iránt érzelmi tiszteletből használták.
- ⁴ Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1896. IV. 125–126. hasáb.
- ⁵ Dr. Mithay Sándor volt szíves e témához tartozó adatait átengedni. Baráti támogatását ezen a helyen is köszönöm.
- ⁶ Horváth Mihály: Magyarország függetlenségi harcának története. Genf, 1865. II. p. 198.
- ⁷ Nagyatádi rk. plébánia halálózási anyakönyve I. kötetének 200. o.
Novák Vilmos lekötelező szívességét a helyen is köszönöm.
- ⁸ Györök György: Eljárások s okiratok elemzése helységbírák számára. Pest, 1853.
U. ő: A község bírása, vagy eljárások törvénykezési küldöttségekben. Pest, 1854.
- ⁹ Pápa város tanács jegyzőkönyve: 132/655; 188/891; 167/787; 186/878; 215–216.
- ¹⁰ György György (szerk.): A devecseri 1857/58. évi Színműkedvelők Évkönyve. Sopron, 1859. Nyomatott Romvalter Károlnál.
- ¹¹ Györök György (szerk.): i. m. p. 13.
- ¹² Györök György (szerk.): i. m. p. 15.
- ¹³ Györök György (szerk.): i. m. p. 19.
- ¹⁴ Műsorukon a következő színművek szerepeltek:
I–II. előadás. (Györök György): Mi is teszünk valamit.
III–IV. előadás Berzsenyi Károly: Két huszár, egy bakancsos.
V. előadás, Szigeti József: Becsület szó.
VI. előadás. Fekete Soma: Legjobb az egyenes út.
VII. előadás. (Györök György): Férfj egy órára.
Ilz Sándor: Ő nem féltékeny.
VIII. előadás. Cató Pál: Fiatal házasság, vagy megházasodtam.
IX. előadás. Görney: Angolosan.
(Györök György): A műkedvelők.
- ¹⁵ Dr. Klempa Károly: Az első keszthelyi nyomda. Pannónia, VIII. (1943).; Pannóniai Könyvtár. 73. füzet. p. 5.
- ¹⁶ Dr. Klempa Károly: i. m. p. 4. 6.
- ¹⁷ Dr. Klempa Károly: i. m. p. 8.
- ¹⁸ Sági János: Keszthelyi Hírlap. 1937. április 14. 21.
- ¹⁹ Dr. Sági Károly szíves szóbeli közlése. Adatait és baráti támogatását külön szeretném megköszönni e helyen is.
- ²⁰ Csák Ella szíves szóbeli közlése.
- ²¹ Néptanítók Lapja. 1872. p. 738.
- ²² Dr. Mithay Sándor közlése.
- ²³ Tordai György: Élet és Tudomány. X. (1955) p. 291.
- ²⁴ Szinnyei Otmár: Magyar lobogó alatt az Adrián. Budapest, 1892. pp. 47–48.
Illusztrálta és a borítólapot tervezte Györök Leó.
- ²⁵ Leidenfrost Gyula: Kék Adria. Budapest, (évszám nélkül) p. 21.
- ²⁶ Szinnyei J.: i. m. IV. 126–128. hasáb.
- ²⁷ Művészettörténeti Dokumentációs Központ Adattára.
- ²⁸ A francia–porosz háború és a Párizsi Kommun történelmi eseményeinél felhasznált irodalom:
Lissagaray, Prosper: Geschichte der Kommune von 1871. Berlin, 1956. I. kiadás.
Marx, Karl: A polgárháború Franciaországban. Gyoma. é. n.
Duclos, Jacques: A Párizsi Kommun. Budapest, 1962.
Vasárnapi Ujság 1869, 1870, 1871, 1872. évf.
- ²⁹ Vasárnapi Ujság 1870. p. 483. és Vasárnapi Ujság 1900. 1. szám.
- ³⁰ Duclos, J.: i. m. p. 138.
- ³¹ Duclos, J.: i. m. p. 164.
- ³² Duclos, J.: i. m. p. 166.
Duclos, J.: i. m. p. 140.
- ³³ Tordai Gy.: i. m. p. 293.
- ³⁴ Duclos, J.: i. m. p. 189.
- ³⁵ Duclos, J.: i. m. p. 196.
- ³⁶ Tordai Gy.: i. m. p. 294.
- ³⁷ Duclos, i. m. p. 273.
- ³⁸ Leidenfrost Gy.: i. m. p. 22.
- ³⁹ Vasárnapi Ujság, 1892.
- ⁴⁰ Györök, Leó Gy.: Grammatica metodica della lingua ungerese con exercisi pratici. Fiume, 1880.
- ⁴¹ Vasárnapi Ujság. 1883. p. 668.
- ⁴² Leidenfrost Gy.: i. m. p. 22.
- ⁴³ Vasárnapi Ujság. 1894. p. 823.
- ⁴⁴ Kemény Xavér Ferenc: A budapesti IV. kerületi községi főreáliskola története. Budapest, 1897. pp. 206–207.
- ⁴⁵ Szinnyei O.: i. m. p. 5.
- ⁴⁶ Leidenfrost Gy.: i. m. p. 23.
- ⁴⁷ Szinnyei O.: i. m. p. 7.
Sajnos a társaság tagjainak nevét Szinnyei O. nem jegyezte fel. Azonban a Széchenyi Könyvtárban található útleírásának példányába ismeretlen kéz grafitirronnal a „művésznövendék” szóhoz Mendlik Oszkár, a „filozófus” szóhoz Pauler Ákos nevét jegyezte. Leidenfrost is említi Mendlik Oszkár nevét.
- ⁴⁸ Györök Leó: AÉ. 1887. p. 445.
- ⁴⁹ Leidenfrost Gy.: i. m. pp. 24–25.
- ⁵⁰ Hankó V.—Szerényi H. (szerk.): Természettudományi

olvasmányok. Budapest, 1890. „Művészi iniciálékkal Györök Leó-tól”.

⁵¹ Györök Leó Gy.: Lázadó hajósnép viszontagságai a Csöndes tengeren, Való történet. Az ifjúság számára írta és rajzolta. Budapest, 1890.

⁵² A Magyar Nemzeti Galéria Adattára őrzi gyászjelentését.

⁵³ Komoly nehézséget jelentett e munka folyamán az eddig megjelent életrajzi összeállítások szűkreszabottságából eredő félreérthető kifejezések használata, és az, hogy némely életrajzot barátok elbeszélései alapján készítették. Forrásaink közül ki kell emelni Szinnyei J. és Szinnyei O. munkáját. — Szinnyei J. könyvének adatai Györök L. Tivadartól és magától Györök Leótól származnak. Mégis revideálandó adatokra bukkantunk. Például a könyv szerint Györök Leó a bresti hadikikötőből szökött meg. Özv. Györök L. Tivadarné pedig határozottan emlékezik apósa elbeszélésére, hogy szökésekor először egy kisebb szigetre került a francia határon, ahonnan továbbszökését az ott lakók segítették, Puskás Károlyná atyja elbeszéléseire hasonlóképpen emlékezik. De hadikikötőből való szökést feltételezni illuzórikus is.

Szinnyei O. munkájával kapcsolatban a mű szépirodalmi jellege erősen kifogásolható. Mégis mint szemtanú döntő fontosságú adatokat szolgáltatott vendéglátójának életével kapcsolatban. Ilyen vonatkozású adatai közül eddig a legkevesebbet nála kellett revideálni. — Leidenfrost könyve szintén hasznos tudnivalókat rejt magában, annak ellenére, hogy adatait elbeszélések alapján s a fentemlített két könyv segítségével állította össze. Ennek megfelelően több adatát kellett javítani, de ugyanakkor a tengeren vitorlázgató Györök Leóról s hajójának sorsáról felbecsülhetetlen adatokat gyűjtött. — Szentiványi Gyula a Budapest c. folyóirat 1945. évfolyamában írt Györök Leóról. Cikke újabb adatokat nem tartalmazott. — Györök György életére vonatkozóan a legfontosabb adatokat unokájának levele tartalmazza. Itt a nehézséget az események nem időszerinti, hanem tartalom szerinti csoportosításban kerültek tárgyalásra. — Végül forrásaink közül meg kell említeni Tordai György cikket, amely a fenti forrásokon alapul. Azokból csak az egybehangzókat ismertette. Másik forrása a család elbeszélése volt. Adataink azonban még így is hiányosak.

Zur Biographie von György Györök und Leo Györök

Das bedeutendste Ereignis des Lebens von Leo Györök war die aktive Teilnahme an den Kämpfen der Pariser Kommune. Obwohl man sich mit seinem Lebenslauf mehrfach beschäftigt hatte, lassen neue ans Tageslicht geförderte Angaben die Wiedererweckung seines Andenkens notwendig erscheinen. — Insofern der Lebenslauf eines Menschen ohne Kenntnis des Elternhauses nicht zu beurteilen ist (durch dessen alltägliche Begebenheiten ja seine spätere Tätigkeit stark beeinflusst wird), gelangen wir zur Person seines Vaters, György Györök.

György Györök. Geb. 25. April 1815 in Pápa (Kom. Veszprém). Über sein Kindes- und Jugendalter weiss man wenig. Er war als Prämonsträer Professor in Kaschau, später als Pächter in Paks tätig. Nach Pápa zurückkommend war er während des Freiheitskrieges 1848/49 Stadtanwalt und Auditor des Landwehrebataillons von Pápa. Nach Untergang des Freiheitskrieges auch materiell bankrott geworden, musste er flüchten. In dieser Zeit war er Gutsverwalter, später Advokat und Verfasser von zwei juristischen Büchern. — Im J. 1857 taucht er in Devecser (Kom. Veszprém) als Bezirksnotär auf, wo er sich mit Organisation von Schauspielen und mit Schreiben von Theaterstücken beschäftigte. Im J. 1861 hat er in Balatonfüred (Kom. Veszprém) eine Zeitung herausgegeben; im J. 1862 war er Besitzer einer Druckerei. Seine Druckerei wurde im J. 1863 nach Sopron, später (1866) nach Keszthely übersiedelt. Seine Redaktionstätigkeit wurde in beiden Städten fortgesetzt. Später fungierter als Professor in Óbuda, Somorja, Jászberény und Tisza-Abádszalók. In der letztgenannten Gemeinde starb er im J. 1888.

György Leó Györök. Geboren in Pápa, den 22. April 1847. Über sein Kindesalter wurde nur soviel überliefert, dass sein zeichnerisches Talent sich frühzeitig gemeldet habe. Sein Vater, selbst Verfertiger von Holzschnitten, trachtete diese Fähigkeit seines Sohnes entwickeln zu lassen. Nach Absolvierung der Mittelschulen wurde der Junge in die Marineakademie in Fiume aufgenommen. Später absolvierte er hier als Fregattenleutnant. Enttäuscht aber des Seemannslebens begab er sich als Erzie-

her nach Cardiff. Im Schuljahr 1867/68 finden wir ihn als Hörer der École des Ponts et Chaussées und der École des Beaux-Arts in Paris. Auch die philologischen und literarischen Vorlesungen der Sorbonne wurden durch ihm besucht. Die Genossen haben seine Aufmerksamkeit auf die Malerschule von Gustave Courbet gelenkt, die er des öfteren besuchte. Der Meister und Leo Györök haben sich gegenseitig zu schätzen gelernt. Dieses Verhältnis vertiefte sich später in eine Freundschaft.

Beim Ausbruch des preussisch—französischen Krieges fühlte sich Leo Györök verpflichtet, zur Verteidigung des Landes, als seines Gastgebers, zu eilen. Er hat der Schlacht bei Sedan beigewohnt. Von hier flüchtete er nach Belgien, bald kehrte aber nach Paris zurück. Den 17. September 1870 ergriff er auf die berühmt gewordene Veranlassung von Victor Hugo zur Verteidigung der Stadt Paris wieder die Waffe. Auf Grund seiner Bildung wurde er in eine technische Einheit eingeteilt. In dieser Eigenschaft hat er Fortifikationsarbeiten durchgeführt.

Als der Kampf zwischen der Truppen von Versailles und von Paris einsetzte, fand man ihm (wahrscheinlich als Oberleutnant) am nordwestlichen Randgebiet der Stadt. Er hat sich hier ausgezeichnet und wurde zum Hauptmann befördert. Als Ingenieurhauptmann war er Mitglied der Barrikadenkommission und als Major bald auch Kommandant des 2. Geniebataillons (gleichzeitig auch Artilleriekommandant von Porte-Maillet und Umgebung). Auf Veranlassung von Courbet hat er die technischen Arbeiten des Niederwerfens der militäristischen Gedenksäule kontrolliert.

Anfang Mai kam er nach Fort d'Issy, wo die ruinierten Fortifikationen möglichst schnell ausgebessert werden sollten. Der Einfall der Truppen von Versailles ereilte ihn bei Porte Maillot. Kämpfend zog er sich in die Richtung Montmartre zurück. Den 27. Mai wurde er gefangen genommen und auf dem Platz Mur de Feders bald vor die Justifizierungsabteilung gestellt. Das Geschoss traf aber nur seine Beine. Es ist ihm gelungen, in der Nacht zu

entfliehen, wurde aber wieder verhaftet. Der Hinrichtung hat er trotzdem wieder ausgewichen: wurde nämlich deportiert. Vom Schiff Aube sprang er beim französischen Meeresufer ins stürmische Meer hinein und hat sich somit gerettet.

Ende 1871 kam er nach Ungarn zurück. Zuerst war er als Ingenieur tätig, später erwarb Professoren-Diplom am französisch-ungarischen Fach der Pester Universität. Als Professor war er in Fiume und in Budapest bis zu seinem Tode tätig. Bereits in Fiume hat er sich mit Zeichnen und Malen regelmässig beschäftigt. Seit 1883 nahm er fast an allen Ausstellungen teil. Zur Sommerzeit hat er auf befrachtetem, bald auf selbstprojektiertem und gebauten Schiff auf der Adria gesegelt und zeitweise gemalt. Auf solche Ausflüge wurden jedes Mal einige Gelehrten und Maler mitgenommen. In Fiume hat er eine Schulgrammatik, in Budapest auch einen abenteuerlichen Jugendroman geschrieben und mehrere Bücher illustriert.

Dezember 1899 wurde er von Gehirnblutung getroffen, wodurch seine halbe Seite erlahmte. Leo Györök, der sein Lebtag für die Unabhängigkeit gekämpft hatte, konnte sich das Leben unter solchen Umständen nicht vorstellen. Nach einiger Grübeleien hat er sich seine Lage vermessen und sein Leben am 15. Dezember mit Selbstmord beendet. Die Hauptstadt hat ihm im Friedhof an der Kerepesi-Strasse eine Ehrengrabstätte versichert.

Verfolgt man den Lebenslauf von Leo Györök, entfaltet sich das Bild eines talentvollen, freiheitsliebenden Menschen ausserordentlich sympatischen Charakters vor uns. Er prahlte mit seinen Taten niemals, hatte nie gern darüber zu sprechen. Nach seiner Rückkehr konnte er sich in die Gesellschaft der Habsburgenherrschaft nicht fügen. Auf den letzten Teil seines Lebens drückte der Sturz seiner Ideen (den er niemals zu verschmerzen und für den er sich durch seine Bilder nie entschädigt zu fühlen vermag) den Stempel auf.

Miklós F. Füzes